

УДК: 339.9.012.421

Литвин О.Є.*

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ЄВРАЗІЙСЬКИЙ ВЕКТОРИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ:
ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ**

У статті розглянуто особливості інтеграційних процесів в Україні та міжнародної співпраці з країнами ЄС та СНД; переваги та недоліки підписання угоди зони вільної торгівлі з ЄС та Митним союзом.

Ключові слова: інтеграція, зона вільної торгівлі, Митний союз, ЄС.

The article deals with the peculiarities of integration process in Ukraine and international cooperation with the EU and CIS; pros and cons of signing of the free trade area agreement with the EU and Customs Union.

Keywords: integration, free trade area, Customs Union, EU.

В статье рассмотрены особенности интеграционных процессов в Украине и международного сотрудничества со странами ЕС и СНГ; преимущества и недостатки подписания соглашения зоны свободной торговли с ЕС и Таможенным союзом.

Ключевые слова: интеграция, зона свободной торговли, Таможенный союз, ЕС.

Актуальність проблеми. Участь України в інтеграційних процесах та міжнародному співробітництві є надзвичайно актуальною, оскільки це надає можливість вільному руху капіталу, стимулює технологічне оновлення національного виробництва, збільшує інвестиції та надходження валютних коштів в економіку країни.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Значним внеском у розробку питання інтеграційних процесів є наукові дослідження багатьох вчених-економістів. Різні аспекти цих питань були висвітлені у працях українських дослідників, зокрема: Ю. Макогона, О. Кендюхова, М. Гнатюка, Ю. Орловської, О. Шниркова, В. Горбала тощо. Поряд з цим, назріла потреба подальшого аналізу й опрацювання досліджень у контексті переваг та недоліків інтеграційних процесів в Україні.

Метою статті є визначення та обґрунтування теоретичних і практичних аспектів гео-економічних напрямків та інтеграційних стратегій України, зокрема створення зони вільної торгівлі з країнами ЄС або СНД.

Виклад основних результатів дослідження. На сьогодні Україна, з точки зору геополітичних реалій, є лімітрофом, або країною з обмеженими можливостями, яку намагаються використати провідні країни для задоволення своїх стратегічних інтересів. Це нагадає ті часи, коли Латвія, Литва, Естонія та Фінляндія, створені під егідою Антанти після жовтневої революції 1917 р., слугували як «санітарний кордон» між Радянською країною і Західною Європою.

* кандидат економічних наук, доцент Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі.

Незважаючи на те, що Україна є незалежною, суверенною державою, як для західних, так і для східних країн-партнерів не вигідно, щоб Україна була самостійною у політичних питаннях, мала швидкий економічний розвиток та претендувала на дефіцитні ресурси. Головну роль в економічних процесах відіграє той факт, що країна має різні унікальні можливості: вигідне географічне положення, родючі ґрунти, сприятливий клімат, корисні копалини та висококваліфіковані кадри, які, на жаль, працюють не для блага країни.

На думку німецького публіциста Манфреда Редера, кожний народ повинен розвиватися вільно, без зовнішньої допомоги. Будь-яка національна економіка, яка залежить від інших країн для отримання життєво необхідних товарів, не тільки схильна до криз, але й стає потенційною жертвою для різного роду здирства. І навпаки, ті народи і національні економіки, які твердо спираються на самих себе, можуть мати здорові торгівельні відносини з іншими країнами, обмінюючи залишки виробництва та специфічні товари, але зберігаючи при цьому незалежність і не маючи боргів.

Отже, Україна повинна відтворити своє виробництво, використовуючи для цього всі можливі інструменти – підвищення мита, яке частково збільшує конкурентоспроможність вітчизняних виробників порівняно з глобальними транснаціональними корпораціями; створення приватно-державних партнерств, як у Туреччині, Малайзії, Кореї, зобов'язуючи приватний бізнес у відповідь на надання державної підтримки втілювати нові технології, модернізувати виробництво і створювати нові робочі місця.

На сьогодні перед Україною постала гостра дилема – зона вільної торгівлі (ЗВТ) з країнами ЄС або Митний союз (МС) з Росією, Білоруссю, Казахстаном. З морально і фізично застарілою, низькорентабельною виробничою базою України не вигідно як асоціація з ЄС, так і приєднання до Митного союзу, оскільки негативне торгівельне сальдо країни обумовлене неконкурентоспроможною виробничою базою.

Митні правила Росії, Білорусі та Казахстану регулюються договором про комісію Митного союзу від 6 жовтня 2007 р. У преамбулі документу зазначається, що він базується на Договорі про створення Євразійського економічного співтовариства від 10 жовтня 2000 р. Отже, передумовою входження України до Митного союзу є її входження до ЄвразЕС.

Україна досі не є членом ЄвразЕС, оскільки в цьому об'єднанні країни мають нерівні права. Така нерівність визначається згідно з їхніми внесками: Росія – 40%, Білорусь і Казахстан – по 20%, Киргизстан і Таджикистан – по 10%. Рішення в ЄвразЕС приймається простою більшістю голосів. Ця організація є своєрідним акціонерним товариством, у якому економічний суверенітет однієї країни може бути обмеженим рішенням інших країн ЄвразЕС.

Якщо Україна приєднається до Митного союзу, то отримає більше можливостей для експорту у межах МС. Інші ринки будуть для неї обмежені через високі мита на продукцію країн, що не входять до МС. У цьому випадку Україна більше втратить, ніж виграє, особливо інвестиції і технології, яких бракує у країнах СНД. Зросте вартість імпортованих промислових товарів, зменшаться доходи України від імпорту товарів, у тому числі мита та ПДВ. Останні події у Євразоні показали хибність обраного у 1992 р. варіанту функціонування валютного та митного союзу. Він може бути ефективним лише за умови об'єднання не тільки митної та валютної систем, але й фіскальної і бюджетної. Але формування єдиної федеративної держави з єдиним урядом передбачає втрату суверенітету, що неприйнятно для України.

За даними Держкомстату, у 2011 р. від торгівлі з Росією Україна втратила 9,3 млрд. дол., з Білоруссю – 2,2 млрд. дол., з країнами ЄС – 8,6 млрд. дол. За три квартали 2012 р.

Україна від торгівлі з Росією втратила 6,4 млрд. дол., Білоруссю – 2,1 млрд. дол., з ЄС – 6,4 млрд. дол. На нашу думку, при лібералізації торгівлі у разі приєднання до одного з блоків, товарообіг, звичайно, збільшиться, але Україна від цього тільки програє.

Від приєднання України до Митного союзу перш за все виграє Росія, бо лівова частка торгівлі України з країнами МС припадає саме на неї, і товарна структура – не на користь України. Російські економісти часто оперують цифрами 7-9 млрд. дол., які щорічно додатково буде отримувати Україна від торгівлі з країнами Митного союзу, якщо приєднається до нього. При цьому замовчується, скільки вона буде втрачати. Інтеграція з країнами СНД може сповільнити темпи росту економіки України, її модернізацію та завадити вибору європейського вектора інтеграції і співпраці з країнами ЄС.

На думку Йозефа Шумпетера, економічна криза перерозподіляє ресурси від менш інтелектуальних верств населення до більш інтелектуальних, забезпечуючи тим самим інноваційний розвиток. Але Шумпетерівська концепція в Україні зазнала повного краху, оскільки в її основі закладена чесна, тобто інтелектуальна конкуренція, а не принцип «Пропозиція, від якої не можна відмовитися». В умовах сучасної кризи в Україні перерозподіл здійснюватиметься наступним чином [1]: при падінні рівня життя населення спочатку впаде ринок нерухомості через скорочення попиту, потім – ринки товарів промислового призначення. Ринок продуктів харчування постраждає останнім. Стрімко знизиться норма накопичення та інвестиційні можливості населення. Коли основна маса населення більше 60% доходів почне витрачати на харчування, попит на інші групи товарів різко знизиться, відповідно впаде збут, виробництво і доходи підприємств, потім знизиться їх ринкова вартість.

В умовах кризи держава, стикаючись з проблемою наповнення бюджету, буде змушена піти шляхом приватизації природних монополій. Навіть якщо масштаб кризи і знизить вартість активів українських або російських олігархів, все одно вони опиняться у виграві, оскільки придбають нову власність, а після відміни мораторію на землю володітимуть масштабними латифундіями.

На нашу думку, головний недолік інтеграції полягає у тому, що будь-яка країна із сильною економікою захоплює ринок збуту слабкої держави і викачує її ресурси. Після створення ЗВТ між країнами ЄС та Мексикою, дефіцит торгового балансу Мексики з країнами Євросоюзу виріс майже на 80%. Польща та Литва після приєднання до ЄС-15 втратили на сільськогосподарському виробництві 2,5-3% ВВП і мали великі збитки, пов'язані з банкрутством агропідприємств.

Головною умовою ЄС для підписання ЗВТ з Україною є одночасне скасування 90% всіх тарифів та митних зборів. На додаток до низьких загороджувальних бар'єрів, які Україна має після вступу до СОТ, це означає, що європейські товари зможуть імпортуватися до країни майже безмитно. Українські товари теж зможуть експортуватися до країн ЄС безмитно, але головний бар'єр для вітчизняних товаровиробників – це відповідність вітчизняних товарів європейським стандартам та сертифікатам. Країни ЄС у будь-який момент можуть припинити доступ на свої ринки збуту українській продукції під приводом невідповідності встановлених ними норм та стандартів. У свою чергу Україна не може цього зробити, оскільки після приєднання до СОТ погодилася приймати сертифікати країни походження. Всього у переговорах обговорювалося 396 позицій вилучення у межах ЗВТ.

Україна не змогла здолати протекціонізм Євросоюзу під час переговорів про створення ЗВТ. Під час підписання угоди про ЗВТ сторони мають право на винятки щодо певних видів аграрної продукції. ЄС не хоче пускати на свої ринки українську аграрну

продукцію, натомість готовий виділити Україні «на реформи» 470 мільйонів євро. У переговорах з ЄС найгостріша боротьба точилася стосовно цукру, курятини, свинини, молочної та кондитерської продукції. Також європейці не готові пускати до себе українські автомобілі та перевізників. До того ж європейські партнери у переговорах відстоювали позицію, що такі напої, як шампанське, коньяк, портвейн та херес не можуть бути українського походження, а європейські компанії мають допуск до всіх державних тендерів на рівних умовах. Україна запропонувала компроміс: поступово збільшувати квоти, доки вони не досягнуть такої величини, що втраять сенс, але ЄС відмовився.

Після вступу до СОТ Україні завоювати європейські ринки не вдалося. Квоти на метал ЄС скасував, але їх українські металурги до кінця не заповнювали. Антикризова політика протекціонізму призвела до зниження частки Європи в українському експорті. За три останні роки вона впала на 3 відсоткові пункти до 26,9%, зрівнявши Європу з Росією у структурі експорту України [2]. Водночас, країни ЄС та США всіляко нарікали на порушення Україною правил СОТ через спроби створити зерновий пул з Росією та Казахстаном та запровадження квот на експорт зернових. Зрозумівши, що СОТ експорту ніяк не допомагає, а інші члени ігнорують її умови, Україна вирішила не поспішати з інтеграцією.

Українські експортери не вірять у відкритість ринків ЄС, адже той швидко знаходить нові механізми захисту своїх ринків. У санітарні скандали вже потрапляли український мед, зерно та олія. Непокоїть українських підприємців і необхідність відмовитися від використання географічних назв, що знаходяться на території Євросоюзу. Виробникам шампанського і коньяку доведеться шукати інші назви, що може зашкодити експорту. Натомість найбільшим імпортером українського коньяку є Росія, яка у 2010 р. спожила 41 тисячу декалітрів продукту.

Кон'юнктура на ринках основних експортних товарів України найближчим часом не покращиться. Відтак, нарощувати експорт, щоб сплатити за його рахунок імпортні закупки, які зростають, буде все складніше. У 2013 р. Україна має сплатити за зовнішніми боргами 9 млрд. дол. Тотальне володарювання імпорту на вітчизняному ринку змушує уряд та НБУ утримувати курс національної валюти. Хоча фахівці МВФ давно радять Україні відпустити гривню у вільне плавання, щоб за рахунок девальвації підтримувати експортерів та виправити торговий баланс.

На жаль, цей інструмент, який широко застосовується у світовій практиці, Україні не підходить. Зниження курсу гривні неодмінно викличе скачок цін на великий діапазон товарів, оскільки багато вітчизняних підприємств залежать від імпорту сировини, комплектуючих та обладнання. Тому ослаблення гривні стане для вітчизняної економіки сильним шоком, уникнути якого треба усіма можливими способами, у тому числі – за рахунок зниження тиску на гривню через обмеження імпорту [3]. Так, від цього певною мірою постраждають українські споживачі, але в іншому разі їм загрожує небезпека девальвації.

Сфера послуг у передових західних державах – це, насамперед, малий і середній бізнес, який існує завдяки високим доходам населення. А планку високих зарплат у країнах ЄС завжди задавали високотехнологічні галузі, у яких частка оплати праці у вартості готової продукції відносно мала. Україна з напівсировинною економікою і великими податками не може забезпечити більшій частині населення прийнятний рівень доходів [3]. Українське виробництво не може бути просто імпортозамісним. Через бідність вітчизняний внутрішній ринок дуже вузький, тому компанія, яка орієнтується лише на нього, не може бути по-справжньому ефективною. Вона постійно потребуватиме підтримки, щоб витримувати конкуренцію з боку імпорту. Щоб в Україні галузі стали по-справжньому сильними, вони повинні орієнтуватися не лише на внутрішній ринок, а й на експорт.

Що стосується позитивних чинників, для України створення зони вільної торгівлі з ЄС, це – вагомий політичний козир, пряма дорога до набуття статусу асоційованого члена Євросоюзу. На нашу думку, головними перевагами для економіки України від створення ЗВТ із ЄС можуть стати: забезпечення зростання політичного іміджу України у світовому співтоваристві; стимулювання технологічного оновлення національного виробництва відповідно до європейських стандартів завдяки суттєвому збільшенню іноземних інвестицій в економіку країни; залучення України до транс'європейських транспортних коридорів; розширення асортименту та якості запропонованих на внутрішньому ринку товарів, зниження їх ціни в результаті посилення конкуренції; збільшення надходження валютних коштів; підвищення обсягів двосторонньої торгівлі тощо.

Верховна Рада ухвалила постанову «Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан і перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС (зона вільної торгівлі) та Митним союзом» від 19 травня 2011 р. У рекомендаціях підкреслюється, що європейська інтеграція визначається одним із головних зовнішньополітичних пріоритетів України, і основним першочерговим завданням на найближчу перспективу є завершення переговорів та підписання Угоди про створення ЗВТ між Україною та ЄС, як невід'ємної частини Угоди про асоціацію з ЄС.

Водночас зазначається, що підтримка розвитку торгівельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на взаємовигідній основі також належить до засадничих принципів зовнішньої політики України. Це є міцним підґрунтям для розбудови взаємодії з новоутвореним Митним союзом Білорусі, Казахстану та Росії як на багатосторонній, так і на двосторонній взаємовигідній основі.

Згідно з документом [5], Верховній Раді рекомендовано активізувати діяльність з ухвалення законів, спрямованих на адаптацію законодавства України із законодавством ЄС та нормами і принципами СОТ; запровадити механізм парламентського контролю, що унеможливить прийняття законодавчих актів, які за предметом правового регулювання належать до пріоритетних сфер адаптації законодавства України до законодавства ЄС та норм і принципів СОТ, і не відповідають вимогам європейського права.

На сьогодні уряд України продовжує активну роботу щодо створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, а також щодо укладення та подальшої імплементації нового Договору про створення зони вільної торгівлі в рамках СНД на принципах і умовах СОТ з неухильним забезпеченням національних інтересів України в контексті пріоритетності захисту національного виробника високотехнологічної продукції та продукції високого ступеня обробки, збереження промислового потенціалу України, залучення інвестицій та прискореної модернізації економіки України.

Україна повинна вибрати, яким шляхом слідувати, знаючи, що Митний союз і Угода про асоціацію Україна – ЄС є взаємно несумісними. В Єврокомісії констатують, що сценарій повної інтеграції України з МС створить серйозні проблеми [6]. Україна не зможе проводити і реалізовувати якусь самостійну двосторонню торгівельну політику, передавши свій суверенітет Митному союзу з питань у сфері тарифів та інших ключових комерційних питань. Навіть часткове приєднання до МС, яке впливає на українські тарифи або її нормативні рамки, пов'язані з торгівлею, буде проблематичним.

Відповідно до Національного плану дій України на 2013 р. щодо впровадження програми економічних реформ, Мінекономрозвитку України зобов'язане розробити проект договору про торгівлю послугами країн-учасниць СНД та програму співпраці з країнами Митного союзу Єдиного економічного простору на середньострокову перспективу [7].

Україна планує незабаром сформулювати сумісний з міжнародними зобов'язаннями країни секторальний формат відносин з Митним союзом. На сьогодні проводиться пошук моделі співпраці з МС. Україна може приєднатися лише до тих секторальних положень МС, які не суперечать міжнародним зобов'язанням, зокрема, правилам СОТ.

Висновки. Для України інтеграційні процеси є вкрай важливі, але перед тим, як приєднатися до ЗВТ з країнами ЄС або МС, треба створити нову виробничу базу, що забезпечує позитивний торговий баланс держави. Вибір на користь інтеграції з Євросоюзом – радше цивілізаційний, аніж економічний. Україна, звичайно, повинна прагнути до впровадження європейських цінностей, але угода з ЄС в економічному плані більш жорстка, порівняно з Митним союзом. Водночас, інтеграція з ЄС дасть змогу прилучитися Україні до загальноєвропейських цінностей і підвищити рівень демократії.

Список використаних джерел

1. Кендюхов О. Економіка-2013: одужання чи прогресуюча хвороба? [Електронний ресурс]: Європейська правда від 24 січня 2013 р. / О. Кендюхов. – Режим доступу до статті: <http://www.epravda.com.ua/publications/2013/01/24/358122/>.
2. Чигир С. Азарову не вдається підкорити Європу. [Електронний ресурс]: Європейська правда від 14 березня 2011 р. / С. Чигир. – Режим доступу до статті: <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/03/14/276661/>.
3. Горбаль В. СОТ чи український виробник? [Електронний ресурс]: Європейська правда від 26 грудня 2012 р. / В. Горбаль. – Режим доступу до статті: <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/12/26/352897/>.
4. Кушнірук Б. Куди заводять мрії про вільну торгівлю. [Електронний ресурс]: Європейська правда від 26 жовтня 2011 р. / Б. Кушнірук. – Режим доступу до статті: <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/10/26/303305/>.
5. Депутати поставили крапку у дискусії про вступ до Митного союзу. [Електронний ресурс]: NewsRu від 19 травня 2011 р. – Режим доступу до статті: <http://www.newsru.ua/finance/19may2011/good.html>.
6. Єврокомісія: зближення з Митним союзом несумісне з євро інтеграцією. [Електронний ресурс]: Українська правда від 25 грудня 2012 р. – Режим доступу до статті: <http://4post.com.ua/politics/184898.html>.
7. Янукович доручив створити програму співпраці з Митним союзом. [Електронний ресурс]: Ukranews від 16 березня 2013 р. – Режим доступу до статті: <http://day.kiev.ua/uk/news/160313-yanukovich-doruchiv-stvoriti-programu-spivpraci-z-mitnim-soyuzom>.